

КУЛЬТУРА І ЦИВІЛІЗАЦІЯ: ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТКУ

DOI : 10.33274/2079-4835-2023-27-2-70-75
УДК 81'255.2

Покулевська А. І.,
канд. філ. наук,
доцент

Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського, м. Кривий Ріг,
Україна, e-mail: pokulevska@donnuet.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2531-0430>

КУЛЬТУРНО-СПЕЦИФІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ

UDC 81'255.2

Pokulevska A. I.,
PhD in Philological sciences,
Associate Professor

Mykhailo Tuhon-Baranovskyi Donetsk National University of
Economics and Trade, Kryvyi Rih, Ukraine,
e-mail: pokulevska@donnuet.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2531-0430>

CULTURAL-SPECIFIC PROBLEMS OF LEGAL TEXTS TRANSLATION

Мета. Дослідити культурно-специфічні проблеми перекладу юридичних текстів з німецької мови українською та навпаки.

Методи. Вирішення поставлених завдань здійснювалось за допомогою використання таких методів, як аналіз та узагальнення наукової літератури з проблем перекладознавства; системний аналіз та для збору мовних фактів була використана методика суцільної вибірки.

Результати. Проблема перекладу термінології є однією з основних проблем перекладу юридичних текстів. Головна складність полягає в багатозначності німецьких юридичних термінів. Інша трудність пов'язана з тим, що різні країни мають нерівні характеристики в одних і тих же сферах життя, і, відповідно, неминуче відрізняються і в сфері права. Це стосується, в першу чергу, розбіжностей правових систем України та Німеччини. Тому під час перекладу слід звертати увагу на те, що певні факти не завжди знаходять еквівалент в іншій мові, тому що вони не існують у такому вигляді. Так само однакові терміни в двох мовах не завжди мають однаковий зміст або обсяг. Також тому, що в так званих спеціалізованих текстах, через їхню тематику та часту мовну та формальну стандартизацію, вплив культурних особливостей є меншим, ніж у літературних чи рекламних текстах. Отже, щоб здійснити коректний переклад юридичного тексту з німецької мови українською, необхідно враховувати культурно-специфічні особливості обох країн, мати знання з лінгвокраїнознавства, історії, а також володіти фаховими та галузевими знаннями. Тому що недостатнє знання історії народу, його культури, звичаїв, суспільного ладу, особливостей політичного життя може призвести до неадекватного перекладу. З іншого боку, переклад спеціалізованих юридичних текстів не повинен зосереджуватися виключно на лінгвістичних аспектах, інакше «функціонально адекватний» переклад не буде досягнутий.

Ключові слова: перекладознавство, німецька мова, термін, юридична лексика

Постановка проблеми. На сьогоднішній день міжнародна співпраця між Україною та Німеччиною посилюється і через це виникає постійна потреба в якісних перекладах юридичних текстів з німецької мови українською та навпаки. Проте, як і будь-який напрямок

перекладознавства, юридичний переклад є вузькоспеціалізованим та має свої певні особливості та труднощі. Вони пов'язані, в першу чергу, з полісемією та синонімічністю юридичної термінології, коли терміни нагадують загальновідомі поняття, проте в певному контексті вони отримують зовсім інше значення. Іншою причиною виникнення труднощів при роботі над перекладом юридичного тексту є недостатня обізнаність перекладача з історії та лінгвокраїнознавства Німеччини та України. Ці та інші особливості та труднощі юридичного перекладу й досі недостатньо висвітлені в сучасному українському перекладознавстві.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженню термінів, їхніх видів та класифікацій присвятили свої роботи Н. Білозерська, Д. Лотте, М. Вакуленко, І. Квитко, М. Глушко тощо. Проблеми перекладу юридичних текстів досліджували С. Власенко, М. Газматов, В. Карабан, Т. Супрун, Л. Черноватий, В. Шабуніна. Теоретичну базу даного дослідження склали наукові праці таких вчених та науковців, як І. Сойко, А. Гриненко, Д. Гавура, О. Шаблій, Т. Кияк, А. Наumenко тощо.

Мета статті – дослідити культурно-специфічні проблеми перекладу юридичних текстів з німецької мови українською та навпаки.

Вирішення поставлених завдань здійснювалось за допомогою використання таких **методів**, як аналіз та узагальнення наукової літератури з проблем перекладознавства; системний аналіз та для збору мовних фактів була використана методика суцільної вибірки.

Виклад основного матеріалу. Наскільки важливими для перекладача є культурні знання, проявляється у вимозі, щоб цільовий текст звучав якомога ближче до оригінального, наче його написав носій мови. Знання краєзнавства високо цінуються у цьому аспекті, вважається, що мовні навички перекладача є наслідком цих культурних знань і про нього можна говорити як про «культурного посередника». «Переклад – це відповідь на текст вихідною мовою. Це може бути успішним лише тоді, коли перекладач достатньо знайомий із позамовними зв'язками тексту» [5, с. 276], – наголошує Ф. Пепке. Однак такі зв'язки, які лежать поза текстом, але пов'язані з його змістом, мають соціокультурний характер. З цього випливає, що переклад кожного юридичного тексту несе з собою культурно-специфічні проблеми. У цій розвідці наведено приклади проблем перекладу, пов'язаних із культурними елементами.

Діапазон юридичних текстів варіюється від статей у пресі з юридичною інформацією до договорів приватного права. Спочатку розглянемо ряд загальних проблем, як пов'язані з перекладом юридичної термінології [2, с. 474–475]:

- 1) Труднощі, пов'язані із специфічними характеристиками юридичного терміну, наприклад, кліше, скорочення, аббревіатури та «фальшиві друзі перекладача»;
- 2) Труднощі, які виникають через неспівпадіння юридичних систем держав, відповідно, через розбіжності понять, які передаються термінами-аналогами, існування специфічних для однієї терміносистеми одиниць і відсутність перекладацьких еквівалентів в іншій (*der Bundesanwalt* – федеральний прокурор (ця реалія відсутня в українській правовій системі, натомість є Генеральний прокурор, прокурор місцевої прокуратури, в тому числі військової прокуратури); *die Autobahnbenutzungsgebühr* – мито за проїзд по автостраді (це поняття теж відсутнє в українських реаліях));
- 3) Труднощі суб'єктивного характеру, пов'язані з недостатньою підготовкою осіб, які займаються перекладацькою діяльністю.

Також можна назвати ще такі особливості німецьких юридичних термінів, як їхня полісемія, коли один термін в німецькій мові може мати декілька значень. Наприклад, слово *Schuld* має в німецькій мові декілька значень: 1) вина; 2) грошовий борг; зобов'язання та 3) шкода, збиток. Тому при перекладі цього терміну слід враховувати ці значення та контекст. Іншою особливістю німецької термінології є їхня синонімічність, що може викликати великі труднощі при перекладі. Так, в німецькій мові існує кілька синонімів з термінологічним значенням «злочин»: *Verbrechen*, *Straftat* (кримінальне каране діяння), *Tat* (дія; діяння; злочин), *Vergehen* (проступок, малозначний злочин), *Delikt* (делікт, правопорушення,

проступок; злочин) [3, с. 117]. Або інший приклад – для обвинуваченої сторони в німецькій юриспруденції існує цілий ряд варіантів: *der Verkläger*; *der Verbrecher*; *der Angeschuldigte*; *der Verhaftete*; *der Gefangene*; *der Mörder*; *der Stehler*. Перекладачеві необхідно добре знати та відчувати різницю між цими термінами, в деяких випадках синонімами, щоб не припуститися грубою помилки.

Тепер розгляньмо докладніше вибірку проблем перекладу, пов'язаних із культурою.

а) Реалії (об'єкт, ситуація, дія, установа, офіс, процедура, подія, традиція, тип тексту тощо) не мають еквівалента в іншій культурі. Наприклад такі терміни як *Reichsgesetz*, *Vereinigung der Verfolgten des Naziregimes*, *der Volkswagen*, „*Hitlerjugend*“ не мають еквівалентів в українській мові.

Через те, що Україна унітарна демократична парламентсько-президентська республіка, а Німеччина федеративна республіка, вони мають відмінності в державному устрої та в державних органах: *der Bundestag*, *die Bundesregierung*, *der Bürgermeister*, *Верховна Рада* тощо. Або інший приклад – *das Reinheitsgebot* – німецький закон про чистоту, який визначає, з яких тільки інгредієнтів можна варити пиво, є унікальним у своєму роді.

б) Реалія існує, але з формальним розходженням між вихідною та цільовою культурами. Наприклад: Нотаріальні договори купівлі-продажу існують як у Німеччині, так і в Україні, оскільки цей вираз формування правових відносин існує в обох країнах. Однак німці дотримуються іншої форми, ніж українці, тому при перекладі не слід ігнорувати ці перекладацькі розбіжності на семантичному рівні.

Іншим прикладом є те, що у Федеративній Республіці Німеччини представники закону віддають перевагу національним варіантам термінів. Тоді як в Українській юриспруденції найчастіше вживаються латинізми: «*акт*» (лат. *actus* – дія) в німецькій юридичній терміносистемі буде мати такі національні відповідники, як: *Akte*, *Handlung*, *Niederschrift*, *Rechtshandlung*, *Schriftsatz* та *Tatbestandsaufnahme*, чи «*експертиза*» (лат. *expertus* – досвідчений) – *Begutachtung durch Sachverständige*, *Gutachterwesen*, *Prüfungsstelle*, *Prüfungsverfahren* [1, с. 183].

в) Певні терміни можна використовувати лише для однієї культурної області. Назва елементів, які мають сильний культурний зв'язок, зазвичай викликає особливі труднощі. Культурний зв'язок понять бере свій початок у реаліях, які лише утворюють частину світу досвіду в цій культурі. Це обмеження часто створює семантичні прогалини в концептуальній структурі вихідної або цільової мови. Наприклад: інформація про час і число включена в тексти з юридичним змістом (наприклад, у комерційні контракти). Однак вони не завжди співпадають в різних країнах: у німецькій мові, як і в українській, ми говоримо про квартал, коли маємо на увазі чверть року – *das Viertel*. Проте в німецькій мові використовується слово *der Trimester* для позначення періоду в чотири місяці, що є не характерним для української мови.

г) Необхідність шукати відповідність назв установ, аббревіатур. У текстах корпоративного та комерційного права назви компаній та їх аббревіатури можуть стати пасткою для перекладача. Багато подібних термінів в українській та німецькій мовах може призвести до того, що подібний термін у цільовій мові є правильним еквівалентом або навіть використовувати термін, винайдений із дослівного перекладу. Таким чином можуть виникати неправильні переклади – кальки: *відкрите торгове підприємство* для *Offene Handelsgesellschaft*, якого в Україні не існує і відповідно не існує терміну, тому перекладач вдається до дослівного перекладу. Або: *фізична особа* в українській мові та дослівно *natürliche Person* в німецькій замість *rechtliche Person*.

Також різні скорочення викликають завжди труднощі в процесі перекладу юридичної літератури. Звичайно, такі відомі скорочення як *BRD*, *DDR* тощо відомі всім, хто трохи цікавиться німецькою мовою та країною. Проте, щоб коректно і правильно зрозуміти та перекласти скорочення типу *RG* (*Reichsgesetz*), *VVN* (*Vereinigung der Verfolgten des Naziregimes*), *DPD* (*Deutscher Paketdienst*), *DRK* (*Deutsches Rotes Kreuz*), *geb.* (*geboren*), *gest.*

(gestorben), GEZ (*Gebühreneinzugszentrale der öffentlich-rechtlichen Rundfunkanstalten*) тощо, необхідно глибоко вивчати не тільки мову, а й культурно-специфічні особливості Німеччини, її історію.

Через різний історичний розвиток країн адміністрація та державний поділ влади були структуровані по-різному. Це необхідно враховувати при перекладі, наприклад, судових чи офіційних назв та адміністративних органів. Такий термін у цільовому тексті не можна просто замінити на такий, який повністю або частково охоплює функції особи, про яку йдеться в цільовій країні. В такому випадку необхідно перекласти дослівно, якщо це не порушує звичну мову або не передає хибного уявлення про зміст. Наприклад, *die Deutsche Demokratische Republik* – Німецька Демократична Республіка, *die Bundesrepublik Deutschland* – Федеративна Республіка Німеччина, *der Bundestag* – Бундестаг, *der Bundesrat* – Федеральна рада, *die Bundesregierung* – Федеральний уряд, *der Bürgermeister* – міський голова, *das Bundesverfassungsgericht* – Федеральний Конституційний Суд тощо. При необхідності в дужках можна додати назву мовою оригіналу.

д) Необхідно використовувати різні реєстри. Правовий дискурс характеризується в німецькій мові особливою повагою до влади, тому часто вживаються титули, офіційні титули та привітання. Вони переважно використовуються для опису або звернення до посадовців і чиновників. Але тут також є культурні відмінності. Так, титул *Exzellenz* – це почесне звання, яке використовується для звертання до людей, які займають видатні офіційні посади в Німеччині. Цей титул носили німецькі імператори до 14 століття. Наприкінці 18 століття німці почали присвоювати своїм вищим цивільним чи військовим посадовим особам титул *Excellence*, а пізніше навіть академічні викладачі та професори (*Schulexzellenz*) претендували на це звання. У Німеччині *Exzellenz* став офіційним та службовим титулом. У Німецькій імперії звання *Excellence* надавалося лише міністрам, послам, таємним радникам, першим придворним і військовим сановникам (від генерал-лейтенанта до віце-адмірала) і послам. У Пруссії архієпископи також мали титул *Exzellenz*. На сьогоднішній день, відповідно до німецької конвенції та протоколу, *Seine Exzellenz* можна звертатися до глав іноземних держав (якщо вони не є монархами), до членів іноземних урядів у ранзі міністра, до іноземних послів в ранзі міністра в країні-реципієнті, до католицьких єпископів, архієпископів тощо [6].

Іншим прикладом є звання в Бундесвері, які служать для класифікації солдатів в ієрархії збройних сил Німеччини. Для Бундесверу визначено 26 «рівнів звань» і 83 найменування звань. Отже, щоб коректно здійснити переклад з українською мови німецькою, необхідно враховувати подібні особливості німецької культури, права та знати історію країни.

Щоб подолати проблеми перекладу, пов'язані з іноземними культурними елементами, перекладач повинен перш за все не забувати про радіо та телебачення. Необхідно слідкувати за актуальністю преси та відповідної літератури, оскільки знання джерел інформації та документації займає значну частину підготовчої роботи для розв'язання культурно-специфічних проблем перекладу юридичної літератури. Терміни, на які сильно вплинула (культурна) історія в мові оригіналу, зазвичай не мають відповідності; замість цього термін з'являється як запозичене слово або як запозичений переклад у цільовій мові. Запозичення є спробою усунути концептуальну, а отже, й лексичну прогалину шляхом прийняття терміну вихідної мови. Відсутність відповідності між реаліями в іншій культурі також відображається в двомовному словнику, де вихідна мова не містить термінів цільової мови, а має спеціальні пояснення або парафрази.

Отже, працюючи над перекладом німецької юридичної літератури необхідно враховувати наступні моменти:

1) Переклад юридичної літератури включає в себе також роботу з міждержавними та внутрішньодержавними положеннями, тому перекладач повинен володіти знаннями про обидві правові системи: *der Bundesamt*, *der Reichskanzler* тощо – це терміни, які відсутні в українській термінології;

2) Скорочення та аббревіатури: *EG – Europäische Gemeinschaft; a. D. – außer Dienst; a. L. – auf Lebenszeit; A. A. – das Auswärtige Amt;*

3) Наявність запозичень з латинської та французької (*vital – за життя; cessio legis – законна по-ступка вимоги; Juris Doctor – Доктор права; ad interim – тимчасово*) [4, с. 267].

Висновки. Оскільки різні країни мають нерівні характеристики в одних і тих же сферах життя, вони неминуче відрізняються і в сфері права. Тому під час перекладу слід враховувати те, що певні факти не завжди знаходять еквівалент в іншій мові, тому що вони не існують у такому вигляді. Так само однакові терміни в двох мовах не завжди мають однаковий зміст або обсяг. Також тому, що в так званих спеціалізованих текстах, через їхню тематику та часту мовну та формальну стандартизацію, вплив культурних особливостей є меншим, ніж у літературних чи рекламних текстах.

Текст в мові оригіналу необхідно спочатку проаналізувати, щоб відфільтрувати всі характеристики. Таким чином можна вирішити, який тип перекладу слід виконати, який тип тексту слід створити цільовою мовою та які елементи слід зберегти, щоб переклад досяг своєї мети. Однією з цілей є негайна зрозумілість, тобто «простий» текст, по можливості без багатьох приміток, виносок і додаткових пояснень. Тому, щоб здійснити коректний переклад юридичного тексту з німецькою мови українською, необхідно враховувати культурно-специфічні особливості обох країн, тобто мати знання з лінгвокраїнознавства. З іншого боку, переклад спеціалізованих юридичних текстів не повинен зосереджуватися виключно на лінгвістичних аспектах, інакше «функціонально адекватний» переклад не буде досягнутий. Тому що з кожною думкою мова також передає культурно-специфічний зміст. Таким чином можна висновувати, що перекладацька компетентність включає в себе культурну компетентність.

Список літератури:

1. Бойко Ю. В. Характерні особливості перекладу юридичних текстів та термінології на матеріалі німецької мови. *Маріупольський молодіжний форум: традиційні й новітні аспекти дослідження і викладання іноземних мов і дітератури. Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції студентів, аспірантів і молодих учених.* Частина I. 28 квітня 2015 року. С. 182–184.

2. Моїсєєва Н. О., Савостіна Д. Д. Лексичні труднощі перекладу юридичної термінології. *Young Scientist.* Випуск 10 (86). Жовтень, 2020. С. 473–477.

3. Сорокіна Г. М., Краснова Н. В. Особливості перекладу німецької юридичної термінології. *Актуальні наукові дослідження у сучасному світі.* Переяслав-Хмельницький, 2018. Вип. 5(37), ч. 5. С. 115–119.

4. Шумило І., Сніца Т. Особливості перекладу юридичних текстів. *Філологічний дискурс.* 2016. № 4. С. 266–272.

5. Pöpcke, Fritz. Im Übersetzen leben. Übersetzen und Textvergleich. Tübingen, 1986. 276 S.

6. Wikipedia.de. URL: [https://de.wikipedia.org/wiki/Exzellenz_\(Titel\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Exzellenz_(Titel))

References:

1. Boiko, Yu. V. (2015). *Kharakterni osoblyvosti perekladu yurydychnykh tekstiv ta terminolohii na materialy nimetskoi movy* [Characteristic features of the translation of legal texts and terminology based on the German language material]. *Mariupolskii molodizhnyi forum: tradytsiini y novitni aspekty doslidzhennia i vykladannia inozemnykh mov i diteratury. Materialy I Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internetkonferentsii studentiv, aspirantiv i molodykh uchenykh* [Mariupol Youth Forum: traditional and new aspects of research and teaching of foreign languages and literature. Materials of the 1st All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference of Students, Graduate Students and Young Scientists], part 1, pp. 182–184.

2. Moisieieva, N. O. & Savostina, D. D. (2020). *Leksychni trudnoshchi perekladu yurydychnoi terminolohii*. [Lexical difficulties of translating legal terminology]. *Young Scientist*, no. 10 (86), pp. 473–477.
3. Sorokina, H. M. & Krasnova, N. V. (2018). *Osoblyvosti perekladu nimetskoi yurydychnoi terminolohii* [Features of the translation of German legal terminology]. *Aktualni naukovy doslidzhennia u suchasnomu sviti* [Current scientific research in the modern world]. Pereiaslav-Khmelnytskyi, no. 5(37), part 5, pp. 115–119.
4. Shumylo, I. (2016). *Osoblyvosti perekladu iurydychnykh tekstiv* [Features of translation of legal texts]. *Filolohichnyj dyskurs* [Philological discourse], no. 4, pp. 266–272.
5. Pöpcke, Fritz (1986). *Im Übersetzen leben. Übersetzen und Textvergleich*. Tübingen, 276 S.
6. Wikipedia.de. Available at: [https://de.wikipedia.org/wiki/Exzellenz_\(Titel\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Exzellenz_(Titel))

Objective. *The objective of the article is to investigate culturally specific problems of legal texts translating from German into Ukrainian and vice versa.*

Methods. *Solving the set tasks is carried out using such methods as analysis and generalization of scientific literature on the problems of translation studies; system analysis, and the continuous sampling technique was used to collect language facts.*

Results. *The problem of translating terminology is one of the main problems of legal texts translating. The main difficulty lies in the ambiguity of German legal terms. Another difficulty is related to the fact that different countries have unequal characteristics in the same spheres of life, and, accordingly, inevitably differ in the sphere of law. This concerns, first of all, the differences between the legal systems of Ukraine and Germany. Therefore, during translation, attention should be paid to the fact that certain facts do not always find an equivalent in another language, because they do not exist in this form. Similarly, the same terms in two languages do not always have the same meaning or scope. Also because in so-called specialized texts, due to their subject matter and frequent linguistic and formal standardization, the influence of cultural features is less than in literary or advertising texts. Therefore, in order to carry out a correct translation of a legal text from German into Ukrainian, it is necessary to take into account the cultural and specific features of both countries, to have knowledge of linguistic and regional studies, history, as well as to possess professional and branch knowledge. Because insufficient knowledge of the history of the people, its culture, customs, social order, features of political life can lead to an inadequate translation. On the other hand, the translation of specialized legal texts should not focus exclusively on linguistic aspects, otherwise a "functionally adequate" translation will not be achieved.*

Key words: *translation studies, German language, term, legal vocabulary*